

COLABORAREA INFORMATIVĂ EXTERNĂ ÎN TIMPUL DICTATURII REGELUI CAROL AL II-LEA (1938-1940)

Dr. Alin SPÂNU

Cadru didactic asociat, Facultatea de Istorie, Universitatea din București

În februarie 1938, regele Carol al II-lea și-a impus voința politică și s-a transformat dintr-un arbitru într-un actor important. Odată cu instaurarea dictaturii regale partidele politice au fost interzise, militarii au preluat conducerea județelor și a primăriilor, iar structurile de forță au primit puteri sporite. În paralel, România a început să fie izolată în plan extern, atât datorită unor scenarii ale statelor revizioniste, cât și din cauza politicii de conciliere dusă de Anglia și Franța. Pe acest fond, serviciile de informații românești au inițiat acțiuni de tatonare și schimb de date atât cu partenerii tradiționali (Anglia și Franța), cât și cu Germania, cu scopuri multiple. De la englezi și francezi se dorea ajutor și sprijin contra revizionismului, iar de la germani o colaborare pe spațiul sovietic, toate având ca țel păstrarea integrității României. Rezultatele, nu întotdeauna favorabile, au fost analizate și prezentate decidenților politico-militari, cei care trebuiau să-și asume deciziile finale.

Cuvinte-cheie: România, Carol al II-lea, Serviciul Special de Informații, colaborare, URSS, Germania.

La alegerile din decembrie 1937 niciun partid nu a obținut 40% din voturi, astfel încât să poată obține prima electorală și să formeze un guvern monocolor. Deși a organizat alegerile, Partidul Național Liberal/PNL a obținut 36%, urmat de Partidul Național Țărănesc/PNȚ cu 20% și Partidul „*Totul pentru Țară*” (gruparea politică a mișcării legionare) cu 15%. Regele a numit, la 28 decembrie 1937, premier pe Octavian Goga, liderul Partidului Național Creștin, care s-a situat pe locul patru în alegeri cu 9,15% și a dizolvat corpurile legiuitoare la 18 ianuarie 1938. La aceeași dată au fost anunțate noi alegeri parlamentare, care ar fi trebuit să se desfășoare la începutul lunii martie 1938. Nemulțumirile unor cercuri interne și externe față de programul guvernamental de dreapta, intenția de apropiere în politica externă față de Italia și Germania, precum și cartelul electoral încheiat de Octavian Goga cu mișcarea legionară, au condus la hotărârea regelui de a trece la schimbarea regimului. Se pare că guvernele de la Londra și Paris au cerut expres înlăturarea cabinetului Goga – Cuza și numirea guvernului „de instituire a dictaturii”¹. Prin urmare, la 10 februarie 1938, regele și-a exprimat față de primul-ministru dorința de constituire a unui guvern de uniune națională, iar Octavian Goga a prezentat demisia cabinetului. În aceeași noapte, 10/11 februarie 1938 a fost alcătuit un guvern sub președinția patriarhului Miron Cristea. Primele măsuri au fost numirea de prefecți militari, decretarea stării de asediu și instituirea cenzurii la nivel național² și anularea alegerilor din martie 1938, ceea ce a încheiat perioada monarhiei constituționale și a deschis regimul personal al regelui Carol al II-lea³.

Noul cabinet condus de patriarhul Miron Cristea era „*un guvern eclectic*”⁴, compus din oameni de centru-dreapta, animați de un spirit de datorie și o doză de oportunism politic, care avea misiunea de a restabili și menține ordinea în țară. Tocmai de aceea, primele măsuri instituite au fost îndreptate în această direcție: declararea stării de asediu, instituirea cenzurii, numirea de ofițeri superiori ca

¹ Șerban Milcoveanu, *Vârf de lance. Secolul XX. Depoziții de martor al epocii și relatări de participant la evenimente*, INST, 2006, p. 217.

² Pe larg despre măsurile instituite de cenzură în perioada menționată, a se consulta: Ioan Lăcustă, *Cenzura veghează 1937-1939*, Editura Curtea Veche, București, 2007.

³ Mai multe detalii privind evoluția României în această perioadă a se consulta: Al. Gh. Savu, *Dictatura regală*, Editura Politică, București, 1970. Florea Nedelcu, *Viața politică din România în preajma instaurării dictaturii regale*, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1973; Florea Nedelcu, *De la Restaurație la dictatura regală. Din viața politică a României 1930-1938*, Editura Cartea Românească, București, 1981; Ioan Scurtu, *Istoria României în anii 1918-1940. Evoluția regimului politic de la democrație la dictatură*, Editura Didactică și Pedagogică, București, 1996, p. 161-188.

⁴ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999, p. 343.

prefecți, o nouă lege pentru reprimarea unor infracțiuni contra liniștii publice etc. La 20 februarie 1938 o nouă Constituție a fost redactată, patru zile mai târziu fiind supusă opiniei publice „spre bună știință și învoială”⁵, iar la 27 februarie 1938 a fost promulgată. Cu acest prilej, noul premier a susținut o cuvântare care a fost apreciată de contemporani drept „un amplu rechizitoriu la adresa partidelor politice”⁶. Noua Constituție a relevat că regele a devenit „un factor politic activ”⁷, care exercita puterea legislativă prin Reprezentanța Națională (deputații fiind aleși pe 6 ani, iar senatorii pe 9) și puterea executivă prin guvern. Pe plan intern, recrudescența acțiunilor extremiste de dreapta a luat amploare, iar regele a balansat între represiuni dure și tentative de apropiere de mișcarea legionară⁸.

Din punct de vedere administrativ, la 14 august 1938, a fost promulgată o nouă lege, în care a apărut o nouă structură – Ținutul, 10 la nivel național, conduse de rezidenți regali. La 12 octombrie 1938 au fost create bresle de funcționari, meseriași și lucrători (în locul sindicatelor), iar la 16 decembrie 1938 a fost creat Frontul Renașterii Naționale⁹, partid unic și singurul acceptat să funcționeze în legalitate. La 22 iunie 1940 Frontul Renașterii Naționale s-a transformat în Partidul Națiunii, „partid unic și totalitar”¹⁰, în aceeași zi intrând în vigoare și Decretul-Lege pentru apărarea ordinii publice unice și totalitare a statului român.

Cel de-al treilea guvern condus de Miron Cristea a fost format la 1 februarie 1939, însă Patriarhul era bolnav, ceea ce l-a împiedicat să participe la depunerea jurământului. Peste mai puțin de trei săptămâni, la 21 februarie 1939, a plecat în Franța, pentru un tratament medical care să-i remedieze starea de sănătate. Vârsta înaintată, afecțiunile medicale, zbuciumul vieții politice și, poate, stresul funcției au contribuit la decesul Patriarhului, fapt petrecut la 6 martie 1939, orele 23,35, în orașul Cannes.

Noul premier a devenit Armand Călinescu, fost membru în conducerea PNȚ, însă trecut de partea regelui în acțiunea de instalare a unui guvern de mână forte. A deținut funcția de ministru de interne și vice-prim-ministru, astfel că numirea sa nu a reprezentat o surpriză pe scena politică. Singurul inconvenient a fost reprezentat de politica sa anglofilă, fapt care era în opoziție cu realitățile europene. Măsurile dure contra mișcării legionare (sau Garda de Fier) și inflexibilitatea în politica externă

⁵ Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 344. Constituția a fost publicată în Monitorul Oficial nr. 48/27 februarie 1938.

⁶ *Ibidem*, p. 345.

⁷ Ioan Scurtu, *Istoria României...*, *op. cit.*, p. 162.

⁸ Pe larg despre evoluția mișcării legionare în perioada respectivă a se consulta: Ioan Scurtu (coord.), *Ideologie și formațiuni de dreapta în România*, vol. V (1938-1940), INST, București, 2006.

⁹ Pe larg despre organizarea și funcționarea Frontului Renașterii Naționale, în: Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *op. cit.*, p. 343-364; Petre Țurlea, *Partidul unui rege: Frontul Renașterii Naționale*, Editura Enciclopedică, București, 2006.

¹⁰ Ioan Scurtu, *Istoria României...*, *op. cit.*, p. 176.

au avut ca efect asasinarea sa de către o echipă legionară la 21 septembrie 1939. Pentru o săptămână (21–28 septembrie 1939) premier a fost generalul Gheorghe Argeșanu, care a avut rolul de a conduce reprimarea mișcării legionare, urmat apoi de Constantin Argetoianu, un alt om de casă al regelui (28 septembrie – 23 noiembrie 1939) și Gheorghe Tătărescu (24 noiembrie 1939 – 4 iulie 1940). Schimbarea orientării în politica externă a impus, din nou, schimbarea șefului executivului, astfel că funcția a fost încredințată lui Ion Gigurtu, industriaș cunoscut pentru vederile sale filo-germane. Această numire nu a putut salva România de pierderile teritoriale din vara anului 1940, astfel că regele s-a văzut nevoit să facă apel la unul din oamenii care l-au combătut și pe care l-a trimis în arest la mănăstirea Bistrița: generalul Ion Antonescu. La 4 septembrie 1940 generalul a fost numit prim-ministru, a doua zi acesta primind „depline puteri pentru conducerea statului român”¹¹, fapt care a inaugurat intrarea României într-o nouă constelație politică.

Regele Carol al II-lea și-a dorit puterea, a obținut-o, dar nu s-a ridicat la nivelul retoricii și al vremurilor, în pofida tuturor formulelor de guvernare încercate. Disoluția sistemului politic constituțional, traseul sinuos în relațiile cu mișcarea legionară și lipsa de înzestrare a armatei române i se pot reproșa în totalitate. Interesele statului român au fost menținerea integrității teritoriale, respectiv consolidarea independenței și suveranității naționale. Pentru acestea, conducerea statului trebuia să identifice amenințările externe și să limiteze vulnerabilitățile interne. După 10 ani de domnie, regele Carol nu a reușit să mențină integritatea teritorială și nici să dezvolte capacitățile statului român în măsura de a fi capabil să se opună amenințărilor externe¹².

În perioada 1938 – 1940 revizionismul a atins punctul culminant¹³, iar România a fost una din victimele acestei politici inițiată de Ungaria și Germania. Pe plan extern, ascensiunea curenților politice revizioniste nu a găsit o opoziție fermă din partea Franței și Angliei, care au aplicat o politică de conciliere. În martie 1938 Austria a fost anexată la cel de-al III-lea Reich, fără nici o opoziție din partea statelor democratice. Câteva luni mai târziu, în septembrie 1938, Conferința de la München (29-30 septembrie 1938), la care au participat premierii Marii Britanii, Franței, Italiei și Germaniei, a decis dezmembrarea Cehoslovaciei cu speranța de a păstra pacea în Europa. Anticipând pericolul care pândește România, regele Carol al II-lea a efectuat o

¹¹ Numirea în funcție și atribuțiile primului ministru au fost publicate în Monitorul Oficial nr. 205/5 septembrie 1940, partea I.

¹² Pe larg despre această temă, în: Mihail E. Ionescu, *Carol al II-lea și securitatea națională*, în *Dosarele Istoriei*, nr. 5/2000, p. 50-53.

¹³ Pentru mai multe detalii privind modificările de graniță din această perioadă, a se consulta: Aurică Simion, *Agresiunile naziste din Europa în anii 1938-1939*, Editura Eminescu, București, 1983.

vizită la Londra¹⁴ (15 – 18 noiembrie 1938) și Paris (19 – 21 noiembrie 1938) pentru a primi un sprijin politic, economic și militar cât mai eficient. La întoarcere s-a oprit la Berlin și a discutat cu cancelarul Adolf Hitler (24 noiembrie 1938) evoluția raporturilor bilaterale și, mai ales, a celor economice. Acestea din urmă au fost inițiate la nivel de specialiști, la 12 februarie 1939 și s-au încheiat la 23 februarie 1939¹⁵, o dată cu semnarea unui tratat economic. Sprijinul anglo-francez atât de necesar s-a concretizat doar prin oferirea de garanții pentru integritatea teritorială, oferite în același timp României și Greciei (13 aprilie 1939).

Echilibrul politic european a fost rupt de încheierea tratatului dintre Germania și URSS (23 august 1939), cunoscut sub denumirea de pactul Ribbentrop - Molotov¹⁶, prin care cele două state și-au împărțit sferile de influență dintre Marea Baltică și Marea Neagră. Prima transpunere în practică a planului secret a fost atacarea Poloniei de către Germania, la 1 septembrie 1939, care a avut ca efect o declarație de război anglo-franceză adresată Berlinului (3 septembrie 1939), însă fără urmări practice. La 17 septembrie 1939 trupele sovietice au pătruns în Polonia și, în scurt timp, cele două puteri și-au împărțit zonele de interes, așa cum fusese stabilit anterior. Imediat după atacul asupra Poloniei, la 6 septembrie 1939, Consiliul de Coroană a decis neutralitatea României, iar în perioada următoare, diplomația română a încercat să creeze un Bloc al neutrilor, care să se delimiteze de agresiunile teritoriale și să creeze un sistem de apărare. Evenimentele de pe scena politică continentală au impus un nou acord economic cu Germania (4 aprilie 1940) și un pact al petrolului cu Belgia, Olanda și Franța. În continuare, guvernul a luat în discuție reorientarea politicii externe către Germania, având în vedere expansiunea acesteia pe continent și, mai ales, interesul pentru produsele petrolifere românești.

În perioada analizată, colaborarea informativă externă a fost apanajul Serviciului Secret de Informații (SSI), care a jucat atât pe tabloul tradițional, cel anglo-francez, cât și pe cel german, în principal prin schimbul de date asupra URSS. În 1938, SSI a sesizat Abwehr-ul despre tentativele sovietice de a penetra serviciile de informații ale celui de-al III-lea Reich, oferind date concrete în acest sens. Maiorul Constantin Ionescu-Micandru, șeful Frontului de Est din Secția Informații Externe a SSI, a fost trimis de șeful său, Mihail Moruzov, la Berlin, în iunie și octombrie-noiembrie 1939, ocazii cu care a fost pus la punct un sistem de legătură și au fost desemnate persoanele

¹⁴ Mai multe detalii despre poziția Marii Britanii față de România, a se consulta: David Britton Funderburk, *Politica Marii Britanii față de România (1938-1940)*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1983.

¹⁵ Mai multe detalii asupra acestui tratat, în: A. Niri, *Istoricul unui tratat înrobitor (Tratatul economic româno-german din martie 1939)*, Editura Științifică, București, 1965.

¹⁶ Pentru mai multe detalii, a se consulta: Emilian Bold, Ilie Seftiuc, *Pactul Ribbentrop – Molotov*, Institutul European, Iași, 1998; Alexandru Moșanu, Ion Buga (coord.), *Anexarea Basarabiei în anul 1940 de către Uniunea Sovietică – o consecință directă a pactului Molotov-Ribbentrop*, Chișinău, 2002; Ioan C. Popa, *Fața nevăzută a agresorului. Pactul Ribbentrop – Molotov și urmările lui pentru România*, Editura Semne, București, 2017.

de contact ale celor două instituții. Între 22 – 24 iunie 1939, ofițerul român de informații a propus părții germane o colaborare „concretă”¹⁷ pentru culegerea de date despre URSS. Partea germană a răspuns afirmativ, dar a menționat că nu dispune de „elemente specializate”¹⁸ pe acest palier, însă poate contribui financiar. Ionescu-Micandru a declinat sprijinul financiar și a parafat înțelegerea bilaterală. În cadrul celei de-a doua întâlniri, maiorul român a discutat cu omologul său, șeful Frontului de Est, maiorul Pruck, care i-a afirmat textual, la 30 octombrie 1939, „ne-am împrietenit cu dracul”¹⁹, o aluzie la recentul pact încheiat între Berlin și Moscova, cu consecințe negative și previzibile încă de atunci. A doua zi, reprezentantul SSI a fost primit de amiralul Wilhelm Canaris²⁰, căruia i-a prezentat «*Expozeul șefului Serviciului de Informații al Armatei Române către dl. șef al Serviciului de Informații al Armatei Germane*»²¹, menit a strânge colaborarea dintre cele două instituții. Șeful Abwehr-ului l-a numit pe dr. Wagner ca reprezentant oficial la București, cu însărcinări privind zona petroliferă și contraspionajul pe Dunăre. Acesta s-a aflat în capitala României în perioada 8 – 12 noiembrie 1939, cu această ocazie fiind primit de șeful SSI, Mihail Moruzov. Tot în luna noiembrie 1939, maiorul Pruck a sosit la București și a pus la dispoziția părții române o listă cu agenții sovietici identificați a activa în România.

Unele explozii survenite în cadrul unor rafinării și câteva ciocniri de trenuri încărcate cu produse petrolifere au atras atenția Abwehr-ului, care a suspectat executarea unor acte de sabotaj. În consecință, la 10 decembrie 1939, amiralul Canaris și locotenent-colonel Bentivegni, șeful Secției Contrainformații Ofensive, au venit la București, unde timp de două zile au pus la punct întărirea măsurilor de contrasabotaj și contraspionaj. Ionescu-Micandru s-a deplasat în capitala Germaniei la 18 decembrie 1939, iar discuțiile au avut ca subiect securizarea Văii Prahovei și a Dunării. La începutul lunii martie 1940 Mihail Moruzov a mers personal la Berlin, unde s-a întâlnit cu omologul său, amiralul Wilhelm Canaris și cu generalul Wilhelm

¹⁷ Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, Editura INI, București, 1996, p. 93.

¹⁸ *Ibidem*.

¹⁹ *Ibidem*, p. 95.

²⁰ Amiralul Wilhelm Franz Canaris (n. 1 ianuarie 1887, Aplerbeck – d. 9 mai 1945, Flossenbürg) ofițer de marină în Primul Război Mondial, în care a comandat un submarin și a acționat informativ în Spania. Și-a continuat cariera după 1918 în serviciul de informații al armatei, iar la 1 ianuarie 1935 a fost numit în fruntea Abwehr, pe care l-a condus până în 1944. În urma atentatului împotriva lui Hitler (20 iulie 1944), cercetările au dovedit și implicarea sa, fapt pentru care a fost anchetat, arestat, judecat și condamnat la moarte. Pe larg despre viața și activitatea sa, în: André Brissaud, *Canaris. Le «petit amiral» prince de l'espionnage allemand (1887-1945)*, Librairie Academique Perrin, Paris, 1970; Jaroslav Kokoška, *Amiralul Canaris* (traducere Teodora Alexandru-Dobrițoiu), Editura Militară, București, 1970; Richard Bassett, *Spionul-șef al lui Hitler. Misterul Wilhelm Canaris*, Editura RAO, București, 2008.

²¹ Documentul a fost editat în: Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov...*, op. cit., p. 298-304.

Keitel²², liderul Statului Major General. Una din aplicațiile practice ale discuțiilor bilaterale a fost o întărire a măsurilor de pază a porturilor dunărene. Căpitanul de corvetă von Weiss a efectuat o inspecție în orașele-port Turnu-Severin și Orșova (22 – 24 martie 1940) și a constatat că paza „nu este suficientă”²³, zona tancurilor petrolifere trebuie întărită și este necesară dotarea cu vase de patrulare și aparate de salvare.

Ofițerul de legătură al Abwehr-ului la București, dr. Wagner, s-a întâlnit cu Moruzov (3 mai 1940) și l-a chestionat asupra modului în care România va reacționa în cazul unui atac franco-britanic în zona petroliferă. Amiralul Canaris a revenit la București (28 – 30 mai 1940) și, cu această ocazie, a avut loc un schimb de informații privind Armata Roșie.

Germanii au analizat corect puterea informativă a lui Moruzov, precum și influența asupra regelui, așa că, la începutul lunii septembrie 1940, atunci când regele Carol al II-lea era presat să abdice, au găsit o formulă să-l îndepărteze pe șeful SSI. Acesta a fost invitat la o conferință trilaterală, la Veneția, exact când în România aveau loc evenimentele care au condus la chemarea generalului Antonescu la putere și abdicarea regelui Carol al II-lea. Deși i s-a propus o temporizare în vederea revenirii în țară, Moruzov, poate prea încrezător în puterea și influența sa, a ales să se reîntoarcă. În mod fatal, a fost arestat, depus la Prefectura Poliției Capitalei și apoi la penitenciarul Jilava, unde a fost asasinat la 26/27 noiembrie 1940. Șeful Abwehr a sosit la 7 septembrie 1940 în București, iar a doua zi a fost primit de noul premier, ocazie cu care au fost stabilite coordonatele de colaborare informativă. Amiralul Canaris ar fi putut să ceară atât eliberarea lui Moruzov, cât și reducerea la tăcere a acestuia, mai ales după descoperirea unor date concrete, în arhiva serviciului de informații francez, că lucra pe mai multe tablouri.

Colaborarea cu aliații tradiționali a fost menținută la nivelul unui schimb de informații și tatonări reciproce asupra raporturilor geopolitice continentale. Pentru o imagine cât mai corectă, Moruzov l-a trimis într-un turneu european pe locotenent-colonelul Gheorghe N. Petrescu, fost atașat militar la Roma, șef al Biroului 2 Contrainformații din Secția a II-a Informații din Marele Stat Major și detașat ca atașat tactic pe lângă SSI. Acesta a efectuat, în perioada 3-18 martie 1939, o vizită în Polonia, Cehoslovacia, Germania, Anglia și Franța, unde a avut discuții cu reprezentanții

²² Feldmareșal Wilhelm Keitel (22 septembrie 1882, Helmsherde – d. 16 octombrie 1946, Nürnberg) ofițer de artilerie, a participat la Primul Război Mondial, a condus diferite departamente în Ministerul de Război (1935-1937) și înaltul Comandament al Wehrmachtului/OKW (1938-1945). La 8 mai 1945 a semnat capitularea Germaniei în fața Națiunilor Unite, iar Tribunalul Militar Internațional de la Nürnberg l-a judecat și condamnat la moarte (1946).

²³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: ANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri-Serviciul Special de Informații (în continuare: PCM-SSI), dosar 22/1940, f. 50.

serviciilor de informații, dar și cu factori militari și politici²⁴. Un al doilea tur a avut loc doar în Franța și Anglia (27 martie – 6 aprilie 1939)²⁵, unde a încercat să obțină percepția cercurilor politice față de România și să achiziționeze armament. După vizita efectuată în Germania și o scurtă pauză la București, Moruzov și-a vizitat omologii din Franța și Anglia, în vederea testării posibilităților de a sprijini România. Șeful Biroului 2 Informații din Marele Stat Major francez a recunoscut că are un personal redus și că cele mai bune date privind Germania i-au parvenit pe filiera SSI. La Londra (31 martie – 3 aprilie 1940), Moruzov a avut posibilitatea să constate dezinteresul și răceala cu care era tratată România, atât din punct de vedere militar, prin refuzul de a i se exporta armament, dar și economic, prin lipsa de interes a investițiilor/achizițiilor în/din România. Totuși, în opinia lui Moruzov, britanicii s-au dovedit „mult mai realiști”²⁶ decât francezii în privința analizei viitorului geopolitic din Europa.

Mihail Moruzov s-a dovedit un jucător cu gândire strategică, însă evenimentele i-au devansat posibilitățile de acțiune și reacție. A încercat să folosească toate mijloacele pentru a obține date folositoare țării, eventual anticipative, a jucat corect în raport cu partenerii săi, dar nu a luat în calcul posibilitatea ca aceștia să greșească atât de flagrant în defavoarea sa. Poate prea plin de sine, și-a supralicitat posibilitățile și a neglijat instinctul de conservare, astfel că a ales să revină în țară într-un moment total neprielnic pentru cariera și, mai ales, viața sa. În definitiv, după 16 ani la conducerea SSI nu și-a imaginat că cei pe care i-a protejat în momente grele, în frunte cu Horia Sima, vor alege varianta cea mai simplă pentru a-l reduce la tăcere: asasinarea sa.

BIBLIOGRAFIE:

1. ***, Arhivele Naționale Istorice Centrale.
2. Ioan Lăcustă, *Cenzura veghează 1937 – 1939*, Editura Curtea Veche, București, 2007
3. Șerban Milcoveanu, *Vârf de lance. Secolul XX. Depoziții de martor al epocii și relatări de participant la evenimente*, INST, 2006
4. Ioan Scurtu, Gheorghe Buzatu, *Istoria românilor în secolul XX*, Editura Paideia, București, 1999
5. Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov și Serviciul Secret de Informații al Armatei Române*, Editura INI, București, 1996

²⁴ Darea de seamă asupra turneului și rezultatelor obținute de locotenent-colonel Gheorghe N. Petrescu a fost editată, în Cristian Troncotă, *Mihail Moruzov...*, op. cit., p. 263-269.

²⁵ Mai multe despre vizitele în cele două țări, în *Ibidem*, p. 270-277.

²⁶ *Ibidem*, p. 103.